

ภูมิปัญญากับการพัฒนาท้องถิ่น

Wisdom and local development

พัทธ์ธีรา ด่านประเสริฐชัย¹ ณัฐฐาพร สุขแย้ม¹ วดีรัตนา จันทร์
ประสิทธิ์¹ พวงเพชร สัมทอง¹ และนันทพันธ์ คดคง²

Patteera Danprasertchai, Nutthaporn Sukyam, Wadeerattana
Chanprasit, Phuangphet Somthong & Nanthaphan Kodkong

Corresponding author: qpqxy@hotmail.com

Received: 14/1/65 Revised: 17/2/65 Accepted: 17/2/65

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาหาความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญากับการพัฒนาท้องถิ่น เพื่อให้ทราบบทบาทและความสำคัญในด้านต่างๆ ของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนา ศึกษาแนวคิดสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนพื้นฐานภูมิปัญญา และศึกษาการพัฒนาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น ผลการศึกษาพบว่าการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นในปัจจุบัน มีแนวคิด มาจากปัญหาที่ชุมชนท้องถิ่นนั้นพบเจอ ทำให้เกิดการไตร่ตรองว่า ทำอย่างไรจึงจะพึ่งพาตนเองได้ โดยการคำนึงถึงรากเหง้าตามวิถีวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพึ่งพาตนเอง โดยอาศัยทุนทางปัญญา ทุนทางสังคมวัฒนธรรม และทุนทางทรัพยากร ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่น

¹นักศึกษาลัทธิรัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

²อาจารย์ลัทธิรัฐประศาสนศาสตร์บัณฑิต วิทยาลัยการจัดการและพัฒนาท้องถิ่น มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

นำมาใช้ในการพัฒนา ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ภูมิปัญญาท้องถิ่นจะช่วยพัฒนาบุคคล ช่วยการปฏิบัติงานและช่วยในการดำรงชีวิต ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติและมีความสำคัญในหลายระดับ ต่อบุคคล องค์กร และสังคม

คำสำคัญ: ภูมิปัญญา; การพัฒนาท้องถิ่น; ชุมชนท้องถิ่น

Abstract

The purpose of this academic article is to investigate wisdom and local development knowledge. The study explored various dimensions of the function and significance of local wisdom management in connection to important community concepts and the process of local development through local wisdom. Because local community growth presently is represented by local community issues, the question of how to be self-sufficient has surfaced. This notion is influenced by primitive culture and will guide individuals in the community via the utilization of intellectual, sociocultural, and resource capital available in the community to be employed in development. This leads to sustainable development. Local research will enable individuals to improve their quality of life, which will have a direct impact on the progress of society and the nation. Thus, individuals, organizations, and societies all benefit from it on various levels.

Keywords: wisdom; local development; local community

บทนำ

ช่วงกว่าสองทศวรรษที่ผ่านมา การวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศอันเป็นผลมาจากการเกิดแนวคิดสองกระแสขึ้นอย่างกว้างขวาง คือแนวคิดกระแสหลัก ที่เน้นสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจจึงเกิดปัญหาช่องว่างการกระจายรายได้ของคนในชนบท เกิดวิกฤตการณ์ต่างๆ ปัญหาความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ เกิดความเสื่อมโทรมทางสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรงเพราะทรัพยากรธรรมชาติถูกใช้ประโยชน์อย่างสิ้นเปลืองส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ การผลิตต้องพึ่งพาทุนและเทคโนโลยีจากต่างประเทศ สังคมเมืองขยายตัวอย่างรวดเร็ว ผลกระทบและปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นควบคู่ไปกับการพัฒนาตามแนวกระแสหลัก และแนวคิดกระแสทางเลือก (Alternative Development) หรือการพัฒนาอีกแนวทางหนึ่งที่ทวนกระแสทิศทางการพัฒนากระแสหลัก มีความหลากหลาย แต่เน้นความสำคัญของวิถีการดำเนินชีวิตและทรัพยากรในท้องถิ่น เพื่อหาทางออกให้กับชุมชนและสังคมของตนในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาที่อิงอาศัยแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนและภูมิปัญญาชาวบ้านทำให้รัฐเริ่มหันมามองถึงปัญหาแท้จริงที่เกิดขึ้น และหาแนวทางแก้ไขโดยการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศที่เน้นพัฒนาคนเป็นวัตถุประสงค์และเป้าหมายหลักในการพัฒนา การดูแลทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมรวมถึงการสร้างสังคมใหม่เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาสังคมในอนาคต รัฐเริ่มมีการผสมผสานและกำหนดยุทธศาสตร์ตามแนวทางการพัฒนากระแสทางเลือก โดยเริ่มต้นจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปัจจุบันแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ.2560 – 2564) มุ่งต่อ ยอดผลสัมฤทธิ์ของการ

พัฒนาอย่างต่อเนื่องส่งเสริม สร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจกระแสใหม่ เศรษฐกิจดิจิทัล เศรษฐกิจฐานชีวภาพ เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ (อัจฉรา รัญยติธรรม, 2554, หน้า13-43)

ปัจจุบันโลกมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์และถูกนำไปใช้กันกันอย่างแพร่หลายในด้านต่างๆ ซึ่งเป็นยุคของการตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ต้องยอมรับความรู้ที่หลากหลาย ทั้งนี้เพราะการพัฒนาระบบใหม่ไม่ได้ลงไปชุมชนท้องถิ่นหรือชนบทอย่างทั่วถึง ในขณะที่ด้วยกันคนในชนบทเองก็พยายามที่จะรักษาความมั่นคงของตนบางอย่างไว้โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านที่สืบทอดมาแต่เดิม ดังนั้นชุมชนท้องถิ่นหรือหมู่บ้านในชนบทจึงยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่นอันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอยู่ ซึ่งปัจจัยพื้นฐานที่ทำให้ก่อเกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นย่อมแตกต่างกันไปในแต่ละภาค ตามลักษณะภูมิศาสตร์และลักษณะแวดล้อมตามภูมิภาคต่างๆ และตามลักษณะทางสังคมและวัฒนธรรม ปัจจุบันการจัดการความรู้เป็นที่นิยมในสังคมไทย แต่มักจะมองข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่เป็นรากเหง้าของสังคมที่แท้จริง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นเครื่องมือหรือวิธีการในการเพิ่มมูลค่าหรือคุณค่า ของกิจกรรมของกลุ่มบุคคลหรือชุมชนท้องถิ่น การแลกเปลี่ยนความรู้ของคนในชุมชนท้องถิ่นเอง โดยคำนึงถึงความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชนท้องถิ่นร่วมกับสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ตามบริบทของท้องถิ่นในปัจจุบัน เมืองไทยเปิดรับความรู้และเทคโนโลยีของต่างชาติเข้ามาอย่างมากมาย ทำให้ไทยกลายเป็นประเทศที่มีความเจริญทางด้านเทคโนโลยี และผลของการรับเอาวัฒนธรรมของชาติอื่นมา ทำให้ชุมชนในประเทศไทยไม่เล็งเห็นถึง ความสำคัญของภูมิปัญญาชาวบ้าน และเทคโนโลยี

ในท้องถิ่น (ประเวศ วะสี, 2552, หน้า 13-15) นั้นหมายถึง ภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกทอดทิ้ง ถูกมองข้ามและถูกลดคุณค่าลงด้วยเหตุผลความล้าสมัย โดยคนไทยส่วนใหญ่มักเชื่อว่า ภูมิปัญญาไทย ไม่จำเป็นต่อการใช้ชีวิตและไม่ใช่นโยบายสำหรับการแก้ไขวิกฤตต่างๆ เหตุผลที่เป็นเช่นนี้ เพราะไม่เข้าใจความหมาย และความสำคัญของ “ภูมิปัญญาท้องถิ่น” อย่างแท้จริง จึงไม่สามารถประยุกต์ใช้ภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาหรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ได้

ดังนั้น การทำความเข้าใจกับภูมิปัญญาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นจึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญยิ่งในสังคมไทยยุคปัจจุบัน การศึกษาภูมิปัญญาในด้านต่างๆ จึงเป็นการสร้างไว้ซึ่งศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของท้องถิ่นเหล่านั้นได้เป็นอย่างดี อีกทั้งยังเป็นการเผยแพร่ภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้แก่ผู้ที่สนใจได้รับทราบและร่วมภูมิใจกับบุคคลในท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นและดำรงอยู่กับสังคมมนุษย์มาช้านานเป็นการดำรงในชีวิตที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติของแต่ละท้องถิ่นโดยมีการปรับสภาพการดำเนินชีวิตให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ธรรมชาติตามเวลา สำหรับบทความวิชาการในครั้งนี้ มีประเด็นที่จะศึกษาถึงบทบาทและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งยังศึกษาแนวคิดในการพัฒนาท้องถิ่นจากภูมิปัญญาที่มีแต่เดิม ซึ่งจะนำไปสู่แนวทางการนำภูมิปัญญา มาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น สังคม และประเทศชาติต่อไป

ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ ความคิด ความสามารถ ความเห็น ความเชื่อ ความนิยม ความฉลาดรอบคอบในสิ่งต่างๆ

ที่เกี่ยวกับที่อยู่อาศัย การทำมาหากิน วิถีชีวิต การป้องกันรักษาโรคภัยไข้เจ็บ และการใช้ภาษาที่เกิดขึ้น สังคม พัฒนาและใช้ประโยชน์สืบต่อจนเป็นมรดกตกทอดของพื้นบ้านมาแต่โบราณ (ชลภัสส วงษ์ประเสริฐ, 2551, หน้า 50-59) ความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาแต่อดีตจนกลายเป็นวิถีชีวิตประจำวันของตนเองและคนในชุมชน เป็นมรดกทางสังคมที่ได้จากการเรียนรู้ผ่านกระบวนการขัดเกลาของกลุ่มคน ภูมิปัญญาเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่มีคุณค่าไม่น้อยไปกว่าความรู้ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อีกทั้งยังเป็นข้อมูลพื้นฐานในการดำรงชีวิตและการพัฒนาอย่างยั่งยืน จากอดีตจนถึงปัจจุบัน (สมจิต พรหมเทพ, 2543, หน้า 23-25) เป็นแนวทางนำไปสู่การปรับตัวของชุมชนช่วยพัฒนาเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชุมชนและช่วยเพิ่มความสมดุลระหว่างธรรมชาติสิ่งแวดล้อมกับคนในชุมชน เป้าหมายเพื่อให้เกิดความสงบสุข ทั้งในส่วนที่เป็นชุมชนหมู่บ้านและในส่วนที่เป็นของชาวบ้านเอง การฟื้นฟูศักยภาพของชุมชนเพื่อนำไปสู่การพึ่งตนเองของชุมชนท้องถิ่น นั้นไม่ได้จำกัดขอบเขตไว้แค่การพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจ แต่ครอบคลุมถึงการพึ่งตนเองทางด้านวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาของชุมชน การให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาท้องถิ่นควรมีการจัดกิจกรรมควบคู่กันไปเพื่อให้มีศูนย์กลางการเสริมสร้างภูมิปัญญาของชุมชน ให้เป็นภูมิปัญญาที่ตอบสนองต่อการประกอบงำที่เข้ามาทำลายล้างระบบการพึ่งตนเองของชุมชนจากสังคมภายนอก

สรุปได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นรากฐานการดำรงชีวิตที่สำคัญเพราะภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นสรรพวิชาความรู้ทั้งหมดที่ชุมชนท้องถิ่นใช้แก้ปัญหาหรือจรรโลงชีวิต ไม่ว่าจะเป็ความรู้ที่มีการสั่งสม มีการประยุกต์ใช้มายาวนาน หรือ

ความรู้ที่ชุมชนท้องถิ่นรับมาจากภายนอกเป็นความรู้ที่เข้ากันได้กับวิถีด้านอื่นๆ ของชุมชนท้องถิ่น ล้วนแต่เป็นประโยชน์ในการเลี้ยงชีพ หรือประโยชน์ด้านอื่นๆ ในการดำรงชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยจึงเป็นวัฒนธรรมที่แสดงถึงความเป็นไทยเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าและความดีงามที่หล่อเลี้ยงชีวิตและวิถีชุมชนให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสภาวะแวดล้อมได้อย่างกลมกลืนและสมดุลเป็นพื้นฐานการประกอบอาชีพและเป็นรากฐานการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง การพัฒนาเพื่อการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน และการพัฒนาที่เกิดจากการผสมผสานองค์ความรู้สากลบนฐานภูมิปัญญาเดิม เพื่อเกิดเป็นภูมิปัญญาใหม่ที่เหมาะสมกับยุคสมัย

การสูญหายของภูมิปัญญา

แม้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นจะเป็นรากฐานสำคัญ แต่การเปลี่ยนแปลงประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาในลักษณะทุนนิยม ที่เป็นกระแสวัฒนธรรมตะวันตกที่ผ่านมาโดยมีการนำความรู้สมัยใหม่เข้ามาใช้ในการพัฒนานั้น ทำให้ได้บทรียนการพัฒนาประเทศตามแบบสมัยใหม่ ก่อให้เกิดผลกระทบต่างๆ มากมาย เช่น ท้องถิ่น ชนบทถูกดูดทรัพยากรไปสู่เมืองใหญ่ ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย ถูกครอบงำความรู้และสติปัญญาจากส่วนกลาง และทำให้สังคมขาดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน เป็นต้น สภาพดังกล่าวส่งผลให้เกิดการสูญเสียภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้สถาบันครอบครัวและสถาบันอื่นของสังคมอ่อนแอลง ปัญหาต่างๆ เกิดขึ้นอย่างรุนแรงและกว้างขวางทำให้มีผู้ได้เปรียบและเสียเปรียบ

เป็นผลให้สังคมประสบภาวะวิกฤตอย่างเห็นได้ชัด (ชวน เพชรแก้ว, 2547, หน้า 14-21)

จากวิกฤตที่ได้กล่าวไป ทำให้เรื่องราวเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับความสนใจจากองค์กรมากมาย เช่น องค์กรเอกชน องค์กรภาครัฐ และองค์กรชุมชนท้องถิ่น หากพิจารณาแผนการศึกษาแห่งชาติ และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติจะพบว่า องค์กรต่างๆ กำหนดแนวทางเกี่ยวกับการดำเนินงานภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านไว้อย่างชัดเจน คือ ยอมรับและให้ความสำคัญเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเทศไทยมีภูมิปัญญาอยู่มากมาย ซึ่งภูมิปัญญาแต่ละอย่างกำเนิดมาเพื่อประโยชน์ที่แตกต่างกัน หากแต่ภูมิปัญญาหลายอย่างเลือนหายไปตามกาลเวลา ในขณะที่หลายอย่างถูกลดคุณค่าลง อาจเนื่องมาจากความไม่รู้วิธีการนำไปใช้ โดยเฉพาะการนำไปใช้เพื่อการพัฒนา

ตัวอย่างสภาพปัญหาที่มากกระทบต่อการสูญหายของภูมิปัญญา (สิริyarัตนช่วย, 2560, หน้า 79-81) ได้แก่

(1) ธุรกิจขนาดใหญ่ที่ผูกขาดเข้ามาในชุมชน ตั้งแต่ปัจจัยการผลิตทางการเกษตร และการตลาด รวมทั้งผลิตภัณฑ์สินค้าแบบบริโภคนิยมที่ไม่มีคุณค่าต่อการผลิต

(2) พื้นที่การเกษตร หรือ “ที่ดิน” หนึ่งใน “ปัจจัยการผลิต” มีน้อย หรือชาวบ้านไม่มีกรรมสิทธิ์ในที่ดิน เมื่อเทียบกับจำนวนประชากรที่ทำการเกษตร ทำ

ให้คนรุ่นใหม่ภาคการเกษตรหนีไปทำงานที่อื่นในภาคอุตสาหกรรมและการบริการ โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่รุ่นสาว ปล่อยทิ้งคนแก่คนสูงอายุน้อยที่บ้าน

(3) สินค้า นวัตกรรม หลังไหลมาจากต่างชาติ คนไทยได้เลือกใช้มากมาย ทำให้ไม่มีการคิดการผลิตและการพัฒนาสินค้าเอง ซึ่งสินค้าส่วนใหญ่เป็นสินค้าที่ไม่จำเป็น แต่เป็นสินค้าตามกระแสทุนนิยมเสรี “ลัทธิบริโภคนิยม” ตามกระแสแฟชั่น ฟุ้งเฟ้อ สะดวกสบาย ไม่ก่อให้เกิดการผลิต ฯลฯ ก่อให้เกิดการสร้างภาระและหนี้สิน ที่รวมถึงสินค้าวัสดุเคมีเกษตร และสินค้าทั่วไปในชีวิตประจำวันทั้งหมดด้วย

(4) ยาพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน ศิลปินพื้นบ้าน จมอยู่กับกฎหมายลิขสิทธิ์ อย. (สำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา) ระบบมาตรฐานต่างๆ พัฒนาไม่ทันต่อความทันสมัยของโลกไฮเทคแห่งการทำลายล้าง “Disruptive Technology” แม้ว่ากรมทรัพย์สินทางปัญญาจะมีการขึ้นทะเบียน การแจ้งข้อมูล ภูมิปัญญาท้องถิ่น การจดสิทธิบัตร หรือปัญหาการนำเอาภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยไปใช้ประโยชน์ในเชิงพาณิชย์ หรือ กรณีผู้คิดค้นองค์ความรู้ไม่ได้หวงสงวนสิทธิ์ เมื่อภูมิปัญญาท้องถิ่นได้ถูกแพร่หลายไปแล้วจึงขาดคุณสมบัติที่จะขอรับความคุ้มครองในระบบทรัพย์สินทางปัญญา (Public Domain) เป็นต้น

(5) ภาครัฐการที่เป็นผู้นำในด้านต่างๆ เช่น กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กรมทรัพย์สินทางปัญญา สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ หรือกรมศิลปากร เป็นต้น ให้ความสำคัญต่อนวัตกรรมสิ่งประดิษฐ์ภูมิปัญญาไทยน้อย ส่วนหนึ่งเป็นข้อจำกัดด้านกฎหมาย

(6) รายได้ประเทศต้องพึ่งพิงการลงทุนจากต่างชาติ (Dependency Economic) เป็นหลัก ทำให้เงินลงทุนถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขของทุนนิยมตามแหล่งเจ้าของเงินทุนนั้นๆ

(7) ระบบพึ่งตนเองของไทย มีลดลง แม้จะมีรัฐวิสาหกิจมากมาย ที่รวมถึงการพัฒนาแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy) ที่สวนทาง ขาดการส่งเสริมและความต่อเนื่อง ต่อสู้กับกระแสทุนนิยมโลกที่มีกำลังมากกว่า

(8) ระบบโครงสร้างกฎหมายไทย ยังพัฒนาไม่ทัน กับการเปลี่ยนแปลงในการปกป้องคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น การสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นยังไม่มีองค์กรหลักตามกฎหมาย จะมีแต่องค์กรเล็กๆ เช่น โสภะเสียนสืบสานภูมิปัญญาล้านนา โรงเรียนสอนควายไถนา จ.สระแก้ว (โรงเรียนกาสรกสิวิทย์) เป็นต้น ในระยะยาวควรมีมาตรการทางกฎหมายที่เป็นระบบกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา และระบบกฎหมายคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่นเฉพาะ (sui generis system) โดยมีหน่วยงานเฉพาะที่ดูแลรับผิดชอบทางด้านการให้การคุ้มครองภูมิปัญญาท้องถิ่น

จากที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าการสูญหายของภูมิปัญญาท้องถิ่น เกิดจากการเปลี่ยนแปลงไปของการพัฒนาในลักษณะทุนนิยม ผู้คนใจในเทคโนโลยีพึ่งพิงความรู้วิทยาศาสตร์รั่ววัฒนธรรมตะวันตกเข้ามาในการดำรงชีวิต ผู้ทำให้ผู้คนมองว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเรื่องที่เก่าแก่ไม่น่าสนใจ จนทำให้ถูกลืมเลือนไปตามยุคสมัยและกาลเวลา ประเทศไทยเป็นประเทศหนึ่ง

ประสบปัญหานี้เนื่องจากรูปแบบการพัฒนาที่ผ่านมาละเลยความสำคัญของความหลากหลายทางภูมิปัญญา รวมไปถึงทรัพยากรท้องถิ่นและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น และแม้กาลเวลาจะเปลี่ยนไปอย่างไร ความรู้สมัยใหม่จะหลั่งเข้ามามาก แต่ภูมิปัญญาไทยก็สามารถปรับเปลี่ยนได้เหมาะสมกับยุคสมัยได้ เช่น การรู้จักนำเครื่องยนต์มาติดตั้งกับเรือใบพัดเป็นหาง สามารถวิ่งได้เร็วขึ้นเรียกว่า “เรือหางยาว” การรู้จักทำการเกษตรแบบผสมผสานพลิกพื้นธรรมชาติให้อุดมสมบูรณ์ คั้นแทนสภาพ ป่าที่ถูกตัดทำลายไป การรู้จักใช้ภูมิปัญญาออมเงินสะสมทุนตามแบบสมัยใหม่ให้สมาชิกกู้ยืมปลดหนี้สินและจัดสวัสดิการแก่สมาชิกจนชุมชนมีความมั่นคง เข้มแข็ง สามารถช่วยตนเองได้หลายร้อยหมู่บ้านทั่วประเทศ ถือเป็น การใช้ภูมิปัญญาปรับปรุงประยุกต์ใช้ได้ตามยุคตามสมัย

แนวคิดสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น

ในปัจจุบันโลกได้เกิดแนวคิดขึ้นออกเป็นสองกระแส ท่ามกลางกระแสการปะทะกันระหว่างแนวคิดการพัฒนากระแสหลักที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่นำเสนอโดยภาครัฐ อันมีเป้าหมายที่การแสวงหากำไรและผลประโยชน์ กับแนวคิดการพัฒนากระแสทางเลือกที่มุ่งเน้นการพัฒนาระบบเศรษฐกิจพอเพียงหรือพออยู่พอกิน ที่นำเสนอโดยภาคประชาชน ที่เน้นอุดมการณ์การกลับคืนสู่รากเหง้าจากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมเดิมมีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก ถือเป็นเป็นแนวคิดสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ซึ่งสะท้อนจุดเปลี่ยนในวิถีคิด วิถีปฏิบัติ อันเกิดจากปัญหา ประสบการณ์

และการเรียนรู้ของชุมชนท้องถิ่น (ปารีชาติ วลัยเสถียร, 2549, หน้า 159) ประกอบด้วยแนวคิดในการพัฒนาต่าง ๆ ดังนี้ คือ

1. แนวคิดในการพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืน

การเกษตรยั่งยืนเป็นฐานของการพัฒนาในด้านอื่นๆ การทำเกษตรยั่งยืนเป็นจุดเริ่มต้นในการพึ่งตนเองในระดับครัวเรือนและเป็นฐานให้เกิดการพัฒนารอบด้านขึ้นไม่ว่าจะเป็นการผลิตอาหารที่ปลอดภัย การรักษาธรรมชาติ ดิน น้ำ ป่า การสร้างเสริมคุณภาพชีวิตของชุมชนท้องถิ่น ไปจนถึงเศรษฐกิจชุมชน การสร้างงาน การลดรายจ่าย การออม การแปรรูปผลผลิตการแลกเปลี่ยนผลผลิตระหว่างชุมชน และการพัฒนาในด้านอื่นๆ

2. แนวคิดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

การตระหนักถึงความเชื่อมโยงระหว่างตนเองกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้วยเหตุที่ฐานทรัพยากรที่รองรับความอยู่รอดของชุมชนท้องถิ่นเอาไว้กำลังถูกทำลายลงเรื่อย ๆ ดังนั้น จึงต้องมีการดูแลรักษาระบบนิเวศน์และสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ในสภาพที่สมดุล สืบทอดระบบคิด จารีตประเพณี สังคม วัฒนธรรม ภูมิปัญญา และองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นองค์รวมและสอดคล้องกับปัญหาความต้องการที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนนั้นๆ รักษาฐานชีวิตเพื่อดำรงคุณค่าของการอยู่ร่วมระหว่างคนกับธรรมชาติพึงพึงเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ฯลฯ ธรรมชาติจึงเปรียบ เสมือน "ทุนชีวิตและวัฒนธรรม" ของชุมชน

3. แนวคิดในการจัดการศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญา

การพึ่งตนเองได้ด้วยการใช้ ภูมิปัญญาที่มีในท้องถิ่น เป็นการฟื้นฟู เสริมศักยภาพทุนเดิมของชุมชน ให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองได้ด้วยการใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่อย่างสอดคล้องกับสภาพทางธรรมชาติแวดล้อม และสามารถใชภูมิปัญญาท้องถิ่นในการแก้ปัญหาชุมชนท้องถิ่นของตนได้อย่างมีพลัง เนื่องจากภายใต้แนวทางการพัฒนากระแสหลักที่ผ่านมา ทำให้ชุมชนท้องถิ่นที่เคยเข้มแข็งพึ่งตนเองได้ด้วยการใช้ภูมิปัญญา ต้องตกอยู่ในสภาพอ่อนแอ และความสามารถในการพึ่งตนเองถดถอย จนถูกรอบบงำจากภายนอก ประกอบกับภูมิปัญญาส่วนใหญ่ไม่ได้รับการส่งเสริมให้มีการเรียนรู้และเผยแพร่เพื่อใช้ให้เกิดประโยชน์แก่การพัฒนาวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเท่าที่ควรอย่างต่อเนื่อง ช่องกัความรู้ ภูมิปัญญา ผู้รู้ และทรัพยากรที่มีในชุมชนท้องถิ่น เพื่อดูแลสุขภาพ ด้วยสมุนไพร ทอผ้า ตัดเย็บเครื่อง นุ่งห่มและผลิตอาหาร ด้วยความรู้ ทักษะฝีมือ และแรงงานใน

4. แนวคิดในการพัฒนาพึ่งพาตนเอง

แนวคิดภูมิปัญญาท้องถิ่น ความรู้ที่มีอยู่ในตัวคนทุกคนเป็นความรู้ที่คุ้นเคยมาจากประสบการณ์ การปฏิบัติจริงในวิถีชีวิตประจำวันที่สั่งสมจนกลายเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีความแตกต่างหลากหลายในแต่ละพื้นที่ และส่งผลให้คนมีเกียรติมีศักดิ์ศรี และมีคุณค่า และแนวคิดวิสาหกิจชุมชน วิสาหกิจชุมชน คือ การประกอบการและการจัดการทางด้านผลผลิต แปรรูป การตลาด และการบริหารเงิน คน ให้มีประสิทธิภาพ โดยองค์กรชุมชนได้ผ่านกระบวนการ

เรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งการลองถูกลองผิด และสรุปบทเรียนจนนำไปสู่การประกอบการที่ยั่งยืนได้ โดยการมีส่วนร่วมของสมาชิก

แนวคิดสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นเกิดจากแนวคิดกระแสทางเลือกที่ให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเป้าหมายเพื่อการพึ่งตนเองเป็นหลัก เป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้้องค์ความรู้ ภูมิปัญญา ที่มีอยู่ในชุมชนท้องถิ่นเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นแนวคิดการพัฒนาพึ่งพาตนเอง จัดการศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การพัฒนาเกษตรกรรม ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นแนวคิดที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมที่มีอยู่ (รัตนา โตสกุลและคณะ, 2548, หน้า.189-195)

บทบาทของภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนาท้องถิ่น

ยุทธศาสตร์การพัฒนาแบบภูมิปัญญาชาวบ้าน หรือเรียกว่าระบบความรู้แบบภูมิปัญญาในท้องถิ่น มีจุดกำเนิดจากนักทฤษฎีต่างๆ ที่มองข้ามภูมิปัญญาชาวบ้านที่มีอยู่ว่าไม่มีคุณค่าต่อการพัฒนา ภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ถูกละเลยแต่ในทางกลับกันได้มีการนำเอาการจัดการแบบใหม่และทันสมัยมาใช้ในการพัฒนาภาคชนบท ในปี พ.ศ. 2507 นิซอพและแอนเตอร์สันได้วิเคราะห์กรณีศึกษาของโครงการพัฒนาหมู่บ้านจำนวน 200 โครงการ พบว่า ส่วนใหญ่ประสบผลล้มเหลวเพราะละเลยต่อบัจจัยต่างๆ ในท้องถิ่นอันนำไปสู่อุปสรรคในการยอมรับนวัตกรรมต่างๆ ยุทธวิธีการพัฒนาแบบภูมิปัญญาชาวบ้านได้พิจารณาถึงรูปแบบต่างๆ ของประเพณีและวัฒนธรรม อันได้แก่ ระบบการสื่อสาร

แบบดั้งเดิม ภาวะผู้นำและบทบาทหน้าที่แบบดั้งเดิม องค์กรท้องถิ่นและแนวทางการพึ่งตนเอง ภูมิปัญญา ชาวบ้าน เทคโนโลยี ตลอดจนระบบความเชื่อแบบดั้งเดิม (อ่างถึงโน สัญญา สัญญาวิวัฒน์, 2526, หน้า 5) สะท้อนให้เห็นปัญหาของแนวทางการพัฒนาที่มองข้ามภูมิปัญญาท้องถิ่น

ปัจจุบันหลายฝ่ายได้มองเห็นคุณค่าและความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นรากเหง้าที่สำคัญ ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงมีบทบาทในการพัฒนาท้องถิ่น ด้านต่างๆ เช่น

1) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างงาน สร้างอาชีพและเพิ่มรายได้ให้แก่คนในท้องถิ่น เช่น การเพิ่มมูลค่าจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนิยมเพาะปลูกรมั่นจากเดิมมีเพียงแค่มิปัญญาการเพาะปลูกทางการเกษตรทั่วไป จึงได้มีการเพิ่มมูลค่าเป็นข้าวเกรียบมันเทศ ทำให้เกิดการสร้างงาน สร้างรายได้ให้คนในท้องถิ่น เป็นต้น

2) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างเสริมสุขภาพคนในท้องถิ่นให้ดีขึ้น เช่น การรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นการนวดแผนไทยประยุกต์ใช้ในท้องถิ่นให้มีการสืบสานการดูแลสุขภาพด้วยวิธีดั้งเดิม หรือการดูแลสุขภาพด้วยเกษตรธาตุ เป็นต้น

3) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างความสามัคคีและกระบวนกรรมมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่น เช่น การจัดกลุ่มการเรียนรู้ชุมชน ทาง การสืบทอดภูมิปัญญาด้านต่างๆที่แต่ละชุมชนมี อย่างกลุ่มวิสาหกิจภูมิปัญญาการแปรรูปปลาร้าปลาแดดเดียว กลุ่มการเรียนรู้การทอผ้าไหมพื้นเมือง เป็นต้น

4) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างกิจกรรมส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การใช้การท่องเที่ยวผสมผสานกับภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้นๆ อย่างการท่องเที่ยวของท่าข้าม ตลาดบางหลวง ร.ศ.122 ตลาดน้ำบางน้ำผึ้ง จะเห็นได้ว่าบรรยากาศของตลาดเป็นการสะท้อนถึงภูมิปัญญาต่างๆในชุมชนนั้นๆ เป็นต้น

5) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้วัสดุธรรมชาติแทนถุงพลาสติก พืชบวชป่า เป็นต้น

6) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์วัฒนธรรม เช่น การอนุรักษ์เครื่องดนตรีไทยโบราณ การแต่งกายของคนท้องถิ่นต่างๆ

7) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาเทคโนโลยีชุมชน เช่น การสร้างเครื่องสีข้าวแบบชาวบ้าน

8) การใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในกระบวนการผลิตสินค้า เช่น สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP)

ดังจะเห็นได้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นในด้านต่างๆ ที่สามารถช่วยพัฒนาให้ชุมชนท้องถิ่น เกิดงาน เกิดรายได้ และสามารถพึ่งพาตนเองได้จากการใช้ภูมิปัญญาที่มีอยู่ ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนา เป็นองค์ความรู้ความสามารถของชาวบ้าน ที่คัดค้านสั่งสม สืบทอดปรับปรุง พัฒนา เป็นศักยภาพหรือความสามารถในเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ

การพัฒนาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น

การพัฒนาท้องถิ่นในยุคปัจจุบันต้องหันกลับมามองภูมิปัญญาของตนเองเป็นสำคัญเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปบนฐานของภูมิปัญญา การพัฒนาที่วางอยู่บนพื้นฐานขององค์ความรู้ที่มีอยู่เพื่อนำไปเพิ่มคุณค่าและมูลค่าให้กับทุนสังคม ทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่มีอยู่ การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นเชิงเป็นกระบวนการที่นำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วหรืออาจสูญหายไปแล้วให้ฟื้นคืนชีพสู่การใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ ซึ่งต้องอาศัยเทคนิค กลไก วิธีการและความเข้าใจในภูมิปัญญาท้องถิ่นและเศรษฐกิจสร้างสรรค์เป็นฐานคิดสำคัญ ซึ่งสถานการณ์และแนวโน้มการพัฒนาท้องถิ่นบนฐานเศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์ของไทยรัฐบาลกำหนดให้เศรษฐกิจเชิงสร้างสรรค์เป็นเครื่องมือเพื่อการพัฒนาประเทศ โดยการสนับสนุนการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมทั้งความหลากหลายของศิลปะและวัฒนธรรมไทยในการสร้างผลิตภัณฑ์และบริการที่สามารถสร้างมูลค่าให้กับระบบเศรษฐกิจของประเทศ บนฐานวัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย (กรมส่งเสริมวัฒนธรรม, 2562, หน้า.2-5) ที่เชื่อมโยงกับเทคโนโลยีสมัยใหม่เป็นการพัฒนาที่อาศัยทุนเดิมทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอยู่แล้ว ดังนั้นการจะดึงภูมิปัญญาที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่นนำมาปรับใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นนั้นจะต้องมีการยกระดับภูมิปัญญา 4 ขั้นตอน คือ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2544, หน้า.165-166)

1) การอนุรักษ์ คือ การรักษาสິงที่เหลืออยู่เพียงเล็กน้อยให้คงอยู่สืบต่อไป เช่น การอนุรักษ์ประเพณีรดน้ำดำหัวผู้ใหญ่ การลงแขกเกี่ยวข้าวหรือการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เป็นต้น

2) การฟื้นฟู คือ การนำสิงที่สูญหายไปแล้วให้กลับมาอีก เช่น การฟื้นฟู การละเล่นไทยโบราณ การฟื้นฟูเกษตรแบบผสมผสาน การฟื้นฟูประเพณีก๋อองทราย เป็นต้น

3) การประยุกต์ คือ การนำสิงเดิมมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับยุคสมัยเช่น ประยุกต์การบวชพระเป็นการบวชป่าเพื่อให้เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

4) การสร้างใหม่ คือ การคิดค้นสิงใหม่จากฐานความรู้ดั้งเดิม เช่น การสร้างชลประทานแทนเหมืองฝาย การผลิตเตาแก๊สแทนเตาถ่าน เป็นต้น

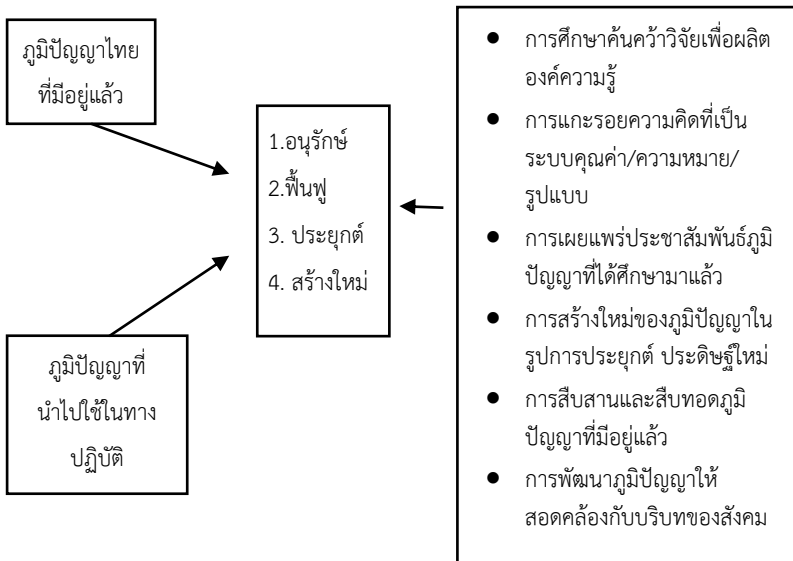
การยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นยังก่อให้เกิดความเข้าใจในรากเหง้า ความรัก ความผูกพันและความภาคภูมิใจในชุมชนอีกด้วย ซึ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเครื่องมือทำให้องค์กรชุมชนเข้มแข็งสามารถฟื้นความสัมพันธ์กับธรรมชาติรอบตัว ดิน น้ำ ป่า ภูเขา สามารถบริหารจัดการทรัพยากรของตนเองอย่างมีหลักคิด หลักที่ตั้งอยู่บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น

สรุป

จากการศึกษาหาความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญากับการพัฒนาท้องถิ่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ทราบบทบาทและความสำคัญในด้านต่างๆ ของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นต่อการพัฒนา ศึกษาแนวคิดสำคัญในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนพื้นฐานภูมิปัญญาและศึกษาการพัฒนาท้องถิ่นด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงความชาญฉลาด ความสามารถและกระบวนการพัฒนาที่วางอยู่บนอัตลักษณ์ของท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งเป็นแนวทางในการพัฒนาท้องถิ่นด้วยการใช้ความเข้มแข็งของภูมิปัญญาในการเสริมสร้างความแข็งแกร่งให้แก่ท้องถิ่นของตนเอง

ภูมิปัญญาท้องถิ่นถือเป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาท้องถิ่นในยุคปัจจุบันที่เน้นการพัฒนาจากระดับฐานราก การสร้างความเข้มแข็งของท้องถิ่นบนฐานภูมิปัญญาถือเป็นการพัฒนาอย่างยั่งยืนและสร้างสรรค์ ผลการศึกษาปรากฏให้เห็นว่า การพัฒนาของไทยที่ผ่านมาสะท้อนจุดอ่อนของการพัฒนาตามกระแสสากลได้เป็นอย่างดี เมื่อกลับมาทบทวนจะพบว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนต้องวางอยู่บนฐานของทุนภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งมีอยู่ทั่วทุกท้องถิ่นของประเทศไทย แต่ภูมิปัญญาท้องถิ่นหลายอย่างก็ได้สูญหายไปตามกาลเวลา ในขณะที่ภูมิปัญญาอีกหลายอย่างอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อการสูญหาย การอนุรักษ์ฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ถือเป็นการรักษาความเป็นไทย โดยการใช้เทคนิคและกระบวนการในการยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาท้องถิ่นด้วยการ 4 ขั้นตอน อนุรักษ์ ฟื้นฟู ประยุกต์ และสร้างใหม่ เป็นกระบวนการที่นำภูมิปัญญา

ท้องถิ่นที่มีอยู่แล้วหรืออาจสูญหายไปแล้วให้ฟื้นคืนชีพสู่การใช้ประโยชน์อย่างสร้างสรรค์ จะเห็นได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นรากฐานการพัฒนาเพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นการพัฒนาที่ผสมผสานความรู้สากลบนฐานของภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้ความรุ่งเรืองงามไม่หยุดนิ่ง เป็นการสร้างความรู้ใหม่สร้างปัญหาตอบสนองความจำเป็น ความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศโดยรวม ทำให้เกิดการพัฒนายั่งยืนและมั่นคง

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการนำภูมิปัญญาใช้ประโยชน์

ที่มา: พัฒนาโดยผู้เขียน

กล่าวได้ว่า ภูมิปัญญาไทยมีความเด่นชัดในเรื่องของการยอมรับนับถือ และให้ความสำคัญแก่คน สังคม และธรรมชาติอย่างยิ่ง เป็นองค์ความรู้ที่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตช่วยอำนวยความสะดวกและแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในการดำรงชีวิตของประชาชนในสังคม แม้ว่ากาลเวลาจะผ่านไป ความรู้สมัยใหม่ จะหลั่งไหลเข้ามามาก การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นในรูปแบบต่างๆปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับยุคสมัย อาจเป็นแรงกระตุ้นหรือแรงบันดาลใจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นยึดเป็นแบบอย่างเพื่อส่งเสริมให้การพัฒนาท้องถิ่นวางอยู่บนฐานภูมิปัญญาต่อไป ดังนั้นเราควรช่วยกันอนุรักษ์และสืบสานภูมิปัญญาไทย รวมถึงถ่ายทอดให้คนรุ่นหลังได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติพัฒนาเพื่อให้ภูมิปัญญาไทยอยู่คู่กับสังคมตลอดไป

เอกสารอ้างอิง.

กรมส่งเสริมวัฒนธรรม. (2562). *มรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรม..* สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2564 จาก

<http://book.culture.go.th/ich62/mobile/index.html#p=1>

ชลภัสส์ วงษ์ประเสริฐ. (2551). การสังเคราะห์นิยามและแนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญาไทย. *วารสารวิจัยสมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย*, 1(1), 50-59.

ชวน เพชรแก้ว. (2547). การยกระดับและการปรับใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในสถานการณ์ปัจจุบัน. *วารสารภาษาไทย*, 3(3), 14-21.

ประเวศ วะสี. (2522). กระบวนทรรศน์ใหม่ในการพัฒนาประเทศไทย: ท้องถิ่นเข้มแข็ง (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสาธิตาธรณสุขแห่งชาติ (มสช.).

ปารีชาติ วลัยเสถียร. (2549). กระบวนการเรียนรู้และการจัดการความรู้อของชุมชน. *รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์*, สืบค้นเมื่อ 10 ตุลาคม 2564 จาก https://doi.nrct.go.th/ListDoi/listDetail?Resolve_DOI=

รัตนา โตสกุล และคณะ. (2548). *เดินที่ละก้าว กินข้าวทีละคำ: ภูมิปัญญาในการจัดการความรู้ของชุมชน* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สิริยา รัตนช่วย. (2560). การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นภายใต้พลวัตของโลกยุคใหม่. *วารสารการเมืองการปกครอง*, 7 (1), 79-81.

สมจิต พรหมเทพ. (2543). *รายงานการวิจัยการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านของประชาชนชนบท*. เชียงใหม่: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏเชียงใหม่.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2526). *การพัฒนาชุมชน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

อัจฉรา รักยุติธรรม. (2554). การพัฒนาทางเลือกกระแสหลัก. *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา*, 30 (2),13-43.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2544). *มิติชุมชน: วิธีคิดท้องถิ่นว่าด้วยสิทธิอำนาจและการจัดการทรัพยากร*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.